

ФЕНОМЕН ПОЧУТТЯ ПРОВИНИ ЯК ГЛИБИННИЙ АСПЕКТ ОСОБИСТОСТІ БАТЬКІВ, ЯКІ МАЮТЬ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Tsarkova O.V. The phenomenon of the feeling of guilt as a deep aspect of the personality of parents who have children with disabilities / O.V. Tsarkova // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 30. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 658–668.

О.В. Царькова. Феномен почуття провини як глибинний аспект особистості батьків, які мають дітей з обмеженими можливостями. У даній роботі розглянуто проблему внутрішнього емоційного стану батьків дітей з обмеженими можливостями, а саме почуття провини. Увага акцентувалась на проблемі впливу цього почуття на міжособистісні відносини у сім'ї. Проаналізовано психоаналітичний підхід до розгляду феномена почуття провини. Проведено теоретичний аналіз робіт зарубіжних і вітчизняних вчених, на основі якого зроблено висновок, що поряд з емпатією, почуття провини є моральною емоцією «вищого порядку». Також увага акцентувалась на особливостях сприйняття феномена почуття провини в різних психологічних школах. Проаналізовано, що почуття провини впливає на поведінку людини як негативно, так і позитивно. Розглянуто, що тривалий вплив почуття провини на психіку людини, глибоко впливає на її поведінку. Зроблено висновок, що почуття провини пов'язане з едипальною залежністю особистості від одного з батьків протилежної статі, а тому є причиною внутрішніх конфліктів. Акцентовано увагу на відмінностях сприйняття матер'ю та батьком інформації про хворобу дитини. Зроблено висновок, що значний вплив на адаптацію батьків до процесу виховання дитини з обмеженими можливостями має соціум. Також у цій роботі проаналізовано зв'язок внутрішнього емоційного стану батьків з особливостями психологічного стану дитини, яка має обмежені можливості. Розглянуто, що у системі реабілітації дітей головним чинником є робота з родиною, мобілізація її потенціалу в спільній роботі з лікарями. Зроблено висновок, що гармонізація як особистості батьків, так і оточуючого простору, необхідна для оптимізації процесу лікування, реабілітації та розвитку дитини загалом.

Ключові слова: почуття провини, особистість, родина, дитина, емоції, психіка, адаптація, інтеграція, соціум.

О.В. Царькова. Феномен чувства вины как глубинный аспект личности родителей, которые имеют детей с ограниченными возможностями. В данной работе рассмотрена проблема внутреннего эмоционального состояния родителей детей с ограниченными возможностями, а именно чувство вины. Внимание акцентировалось на проблеме влияния этого чувства на межличностные отношения в семье. Проанализирован психоаналитический подход к рассмотрению феномена чувства вины. Проведен теоретический анализ работ зарубежных и отечественных учёных, на основе которого сделан вывод, что наряду с эмпатией, чувство вины является моральной эмоцией «высшего порядка». Также внимание акцентировалось на особенностях восприятия феномена чувства вины в различных психологических школах. Проанализировано, что чувство вины влияет на поведение человека как негативно, так и позитивно. Рассмотрено, что длительное воздействие чувства вины на психику человека, глубоко влияет на его поведение. Сделан вывод, что чувство вины связано с эдипальной зависимостью личности от одного из родителей противоположного пола, а потому является причиной внутренних конфликтов. Акцентировано внимание на различиях восприятия матерью и отцом информации о болезни ребёнка. Сделан вывод, что значительное влияние на адаптацию родителей в процесс воспитания ребенка с ограниченными возможностями имеет социум. Также в этой работе проанализирована связь внутреннего эмоционального состояния родителей с особенностями психологического состояния ребенка, имеющего ограниченные возможности. Рассмотрено, что в системе реабилитации детей главным фактором является работа с семьей, мобилизация ее потенциала в совместной работе с врачами. Сделан вывод, что гармонизация как личности родителей, так и окружающего пространства, необходимая для оптимизации процесса лечения, реабилитации и развития ребенка в целом.

Ключевые слова: чувство вины, личность, семья, ребёнок, эмоции, психика, адаптация, интеграция, социум.

Постановка проблеми. Сьогодні проблема інтеграції дітей з обмеженими можливостями у соціум є досить актуальною. Велика увага приділяється їхньому психофізіологічному розвитку та безпосередньо психологічній адаптації до умов оточуючого середовища. Супровід і допомога дітям з обмеженими можливостями є надзвичайно важливою та необхідною. Але, у зв'язку з такою концентрацією уваги на проблемах дитини, на другий план відходить здоров'я самих батьків. Відомо, що психологічний, емоційний та фізичний стан батьків, особливості їх взаємин і створений цим психологічний клімат у родині, має величезний вплив на розвиток та самопочуття дитини. Переживання батьками таких почуттів як провина, сором, тривога, страх, депресія можуть стати причиною погіршення процесу лікування та реабі-

літації дитини. Тому для повноцінного розвитку особистості дитини, яка має вади, ключовим є підтримка гармонійного психологічного стану самих батьків, а також позитивна спрямованість внутрішньосімейних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз індивідуально-психологічних та міжособистісних проблем у родинах з дитиною з особливими потребами, різноманітні аспекти складних процесів взаємодії дитини з оточуючими, сприйняття малюка близькими, його розвитку та формування особистості представлено у роботах таких авторів як В.І. Козьявкін, Л.Ф. Шестопалова, А.Г. Московіна, О.М. Мастюкова, С.Д. Забрамна, І.І. Мамайчук, В.В. Ткачова. Одним із пріоритетних напрямків сучасних досліджень є вивчення особливостей особистісної сфери батьків, адаптаційних механізмів, що запобігають їх психологічній деструкції (Р.Ж. Мухамедрахімов, Л.М. Колпакова, Е.Г. Ейдміллер, В. Юстицкіс). Також в останні десятиріччя з'явилися дослідження, результати яких довели, що в ситуації народження та виховання дитини з порушеннями розвитку дитячо-батьківські відносини зазнають глибоких специфічних змін (О.В. Брушлинський, О.С. Батуєв, Т.Г. Богданова, Л.М. Шипіцина, Т.Г. Ветріла). Особливості батьківських відносин та їх вплив на розвиток дітей вивчали О.О. Бодальов, А.Я. Варга, І.В. Добряков, В.І. Захаров, М.І. Лісіна, Є.М. Мастюкова, В.М. Мініяров, І.М. Нікольська, В.В. Столін, С.М. Сорокоумова, В.В. Ткачова, У.В. Ульяновка, П.М. Якобсон.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою роботи є теоретичний аналіз феномена почуття провини як глибинного компонента особистості батьків, які мають дітей з особливими потребами.

У статті реалізуються наступні завдання:

1. Аналіз наукових джерел з даної проблеми.
2. Пояснення поняття «почуття провини» як глибинного аспекту особистості батьків, які мають дитину з обмеженими можливостями.
3. Висвітлення впливу почуття провини батьків на їх взаємодії з дитиною та соціумом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прийняття хворої дитини – дуже складний і неоднозначний за своїм змістом процес у різних батьків, що залежить не стільки від характеру захворювання дитини, скільки від особливостей особистості матері та батька. Дослідники відмічають, що ірраціональний страх за дитину доповнюється таким же ірраціональним почуттям про-

вини перед нею. Більшою мірою переживають почуття провини матері. Це почуття певною мірою поширюється і на чоловіка.

Почуття провини – це дуже широка категорія, яку вивчають практично всі гуманітарні науки. Психологів же більше цікавить така суб'єктивна характеристика, як переживання цього почуття, оскільки переживання – це психічний процес, який в силу своєї тривалості глибоко впливає на поведінку людини [5, с. 114].

Без вини і сорому люди не підпорядковувалися б нормам моралі та етики. Суспільство, яке не знало би про почуття вини, виявилось б найнезаконнішим і найнебезпечнішим суспільством. Вина відіграє надзвичайно важливу роль для порозуміння у суспільстві. Почуття вини відіграє одну з основних ролей у розвитку особистісної та соціальної відповідальності, тісно пов'язане з необхідністю та бажанням жити чесно за прийнятими правилами. Провина допомагає людині відчути страждання, біль та муки ображеної, скривдженої людини. Вона заставляє почувати відповідальність і у такий спосіб сприяє росту і самоутвердженню особистості [3, с. 8].

У психоаналізі мова йде передусім про почуття провини. На виникнення цього почуття психоаналітики дивляться інакше, ніж більшість представників академічної психології, етики і права. Останні вважають, що винною є та людина, яка порушила встановлені в суспільстві норми та правила, скоїла проступок або злочин. Психоаналітики виходять з того, що почуття провини може виникнути у людини внаслідок скоєння нею протиправного або протиморального впливу, так і внаслідок існуючого в неї певного наміру [4, с. 345].

Клінічний психоаналіз має справу з невротичним почуттям провини, яке виникає на основі внутрішньопсихічних конфліктів, які розігруються в душі людини.

Показово те, що почуття провини часто відсутнє у людей з психічними захворюваннями. Тому вважається, що ця емоція свідчить про здорову психіку. З. Фройд називав цю частину особистості «Над-Я», вона відповідає за виникнення моралі [10, с. 45].

Уявлення З. Фрейда про почуття провини, страх і тривогу отримали свою подальшу розробку серед багатьох психоаналітиків. Так, для К. Хорні тривожність стала динамічним центром неврозів, а головним джерелом невротичної тривожності – ворожі спонування різного виду, що є в людини. Згідно її позиції, що знайшла своє відображення у праці «Нові шляхи у психоаналізі», можна стверджувати, що нездатність відповідати суворим

моральним стандартам «Супер-Его» породжує справжнє почуття провини [12, с. 36].

З. Фройд виділяє два рівні почуття провини: свідомий рівень – емоція і несвідомий рівень – тривога. З точки зору З. Фрейда, нормальне свідоме почуття провини ґрунтується на стані напруги між «Я» і «Ідеалом» та висловлює осуд «Я» з боку своєї критичної складової [11, с. 67].

Відповідно до психоаналізу, між провинною і соромом існує внутрішня відмінність. Вина має відношення до закону, порядку, обов'язку. Вина часто несвідома.

Почуття провини пов'язане з едіпальною залежністю особистості від одного з батьків протилежної статі, а тому є причиною внутрішніх конфліктів. Це почуття також може розглядатись як детермінанта міжособистісного конфлікту, що виникає між різними підструктурами особистості (між «Ід» і «Его») [4, с. 109].

Провина є причиною певних динамічних процесів, що відбуваються в психіці:

1. Поява комплексу Едіпа.
2. Пригнічення цього комплексу соціальними нормами;
3. Поява почуття провини – переживання сорому перед батьками [10, с. 215].

Також, на противагу провині існує феномен подяки, який М. Кляйн пов'язувала в основному з почуттям провини і в меншій мірі зі здатністю до любові. При цьому вона визнавала істотні відмінності між почуттям провини і вдячністю, що мають місце на найглибшому рівні [8, с. 14].

Завдяки психоаналізу за почуттям провини закріпилася недобра слава. Довгі роки саме в почутті провини бачили причину неврозів, деяких видів психозів і депресивних розладів. Але наприкінці 60-х – початку 70-х років дослідження, проведені в руслі когнітивної психології, змінили погляд на природу і процеси, породжувані почуттям провини. Зокрема, були відзначені деякі позитивні аспекти почуття провини.

Якщо в психоаналізі вина розуміється негативно як дезадаптивна емоція, то в англо-американській психології почуття провини, скоріше навпаки, відіграє позитивну роль, допомагаючи адаптації людини в суспільстві. Вина мотивує просоціальну поведінку, штовхаючи суб'єкта на спроби заглибити свою провинну, відшкодувати завдані збитки, втішити постраждалу сторону. Також у рамках когнітивної теорії були отримані докази на користь більш раннього виникнення почуття провини, ніж це стверджується в класичній психоаналітичній теорії.

Якщо З. Фройд вважав несвідомі почуття провини перепону до лікування тяжких неврозів, що знайшло відображення в його концепції негативної терапевтичної реакції, то К. Хорні вважала, що в процесі аналізу слід звернути увагу на природу невротичних самозвинувачень, що заважають невротика зрозуміти реальні недоліки, та тих вивертів, що заважають лікуванню пацієнта, який вважає, що саме докори сумління роблять його краще інших [12, с. 34].

К. Хорні описує явища, що передбачають наявність у їх основі почуттів провини. Це різні явні та непрямі самозвинувачення, докори себе у всьому на світі: в образі почуттів інших людей, у підлості, нечесності, скнарості, у бажанні когось згубити, у лінощах, слабкості, непунктуальності.

За оцінками К. Хорні, такі самозвинувачення «зустрічаються набагато частіше, ніж це звичайно передбачується, тому що вони можуть ховатися й за тим, що виглядає просто як бажання індивіда зрозуміти свої мотиви. У цих випадках невротик не вдається до відкритого самозвинувачення – на перший погляд він лише «аналізує» себе. Він може, наприклад, задатися питанням, чи не затіяв він черговий роман лише заради того, щоб довести свою привабливість; чи не хотів він деяким зауваженням образити іншу людину; чи не лінощі утримують його від виконання даної роботи. Іноді важко відрізнити, що це – щире з'ясування мотивів, що викликане прагненням до самовдосконалення, чи лише форма самозвинувачення, тонко пристосована до психоаналітичного методу» [12, с. 56].

В.М. Сорокін наводить дані про те, що більш ніж у 70% матерів дітей з аномаліями розвитку відзначається надзвичайно амбівалентне ставлення до власної дитини. Суперечливість цього ставлення проявляється в тому, що дитина одночасно розглядається і як об'єкт любові, і як джерело страждань. Саме останнє, за оцінкою більшості матерів, є причиною частих нападів роздратування по відношенню до дитини. Також мати відчуває постійну немотивовану тривогу за дитину, постійно відчуваючи присутність якоїсь небезпеки. Більше третини матерів відзначають, що поступово формується почуття сорому власної дитини, провоковане за рахунок недоброзичливого ставлення оточуючих. Почуття сорому і почуття провини перед дитиною формують переживання неповноцінності себе як матері. І часто виявляється, що в більшості випадків батькам необхідна кваліфікована психологічна допомога, яка могла б запобігти на ранніх стадіях формування та фіксації неадекватних стилів ставлення до хворої

дитини, що ускладнює процес її психічного розвитку в більшій мірі, ніж саме захворювання [1, с. 27].

Почуття провини не є вродженим. Воно є соціально сформованим. Почуття провини формується батьками або найближчим оточенням дитини в дитинстві – іноді усвідомлено, іноді ні. Нерідко діти формують у собі почуття провини самі, відкуповуючись від претензій дорослих. Пізніше почуття провини людина відтворює всередині себе самої, але робить це зазвичай автоматично, мимоволі і несвідомо, внаслідок чого це описується безлико як: «з'явилося почуття провини» [9, с. 261].

Також, в сучасному світі, однією з важливих проблем є орієнтація на суспільну думку, оцінку оточуючих. «Образ дитини» і пов'язаний з цим ступінь невідповідності йому конкретної дитини багато в чому визначається загальними цінностями й установками суспільства. Зокрема, сучасна культура орієнтована на соціальні досягнення, велику ступінь включеності людини в соціальні контакти, її інтелектуальні досягнення.

Подібні соціокультурні традиції та громадські цінності сприяють тому, що психічне порушення дитини є найсильнішою психологічною травмою для батьків. Погіршує становище сім'ї і часто негативне ставлення суспільства до психічно неповноцінних людей. В ієрархії різних видів патології психічні порушення коштують дуже низько. До переживань, що пов'язані зі станом дитини, у багатьох батьків додається почуття провини, сорому, збентеження за дитину, батьки воліють не афішувати, що вона має відхилення в розвитку [2, с. 176].

У життєдіяльності таких сімей має місце ряд закономірностей:

а) порушення взаємодії з соціумом (рідні, знайомі, лікарі, педагоги та ін. фахівці), замикання в своїй родині, неадекватна реакція на лікарські та педагогічні рекомендації, конфронтація з дитячими дошкільними установами;

б) порушення внутрішньосімейних відносин, особливо подружніх. Як правило, в цьому випадку позиція батька змінюється сильніше: батьки болючіше переживають, що його дитина хвора і що вона знаходиться у ситуації «занедбаного»;

в) порушення репродуктивної поведінки, характерної для даного типу родини: у разі навіть невеликого ризику народження дитини з тією ж патологією подружжя приймає рішення не мати більше дітей, і навпаки;

г) формування невірних установок на лікування і виховання дитини. Незворотність діагнозу і наслідки, які з нього витікають, приймається не всіма батьками та не відразу [6, с. 81].

У системі реабілітації дітей головним чинником є робота з родиною, мобілізація її потенціалу в спільній роботі з лікарями. Для реалізації цієї мети необхідним є проведення сімейної консультації та сімейної психотерапії [6, с. 82].

Почуття провини, згідно з дослідженнями деяких авторів, поряд з емпатією, є моральною емоцією «вищого порядку».

Почуття провини – поєднання страху, аутоагресії (покарання людиною самої себе) і захисту від цієї внутрішньої агресії [1, с. 29].

Під час роботи з батьками дітей, які мають психофізіологічні вади, акцентувалась увага на глибинні аспекти психіки, внутрішні прояви переживань. Почуття провини найчастіше виявляється в усвідомленні батьками своєї неготовності, неможливості надати таку допомогу своїй дитині, яка б привела до реального покращення її стану.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. Отже, почуття провини є одним з тих почуттів, які притаманні кожному з нас. Але, завдяки певним психічним і психологічним механізмам ми не завжди усвідомлюємо наявність того чи іншого почуття. Та все одно в глибинах нашого підсвідомого та несвідомого ці почуття присутні й так чи інакше ми проектуємо їх на наше відношення до оточуючого світу.

Також, якщо розглядати відносини у сім'ї, яка виховує дитину з обмеженими можливостями, то важливою є психологічна атмосфера. Діти дуже чутливі до будь-яких змін, особливо до емоційних проявів у поведінці батьків. Тому для більш результативного лікування і реабілітації дитини, необхідно створити максимально сприятливі умови та мікроклімат сімейних відносин.

Список використаних джерел

1. Ветрила Т.Г. Успешное функционирование семейной системы как основа развития и становления гармоничной личности / Т.Г. Ветрила // Вестник психиатрии и психофармакотерапии. – 2008. – № 2 (14). – С. 27–31.
2. Забабурина О.С. Психологическая помощь родителям в воспитании детей с нарушениями развития: Пособие для педагогов-психологов / О.С. Забабурина, О.В. Максименко, Е.А. Савина; под ред. Е.А. Савиной, О.В. Максименко. – М. : Владос, 2008. – 223 с.
3. Кришталь В.В. Системная семейная психотерапия нарушений здоровья семьи / В.В. Кришталь // Медицинская психология. – 2007. – Т. 1. – № 2. – С. 3–8.

4. Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції: Підготовка психолога-практика: навч. посіб. / [Т.С. Яценко (в співавторстві)]; за ред. Т.С. Яценко. – К. : Вища школа, 2008. – 342 с.
5. Лейбин В. Постклассический психоанализ. Энциклопедия / В.М. Лейбин. – М. : Издательский дом «Территория будущего», 2006. – 568 с.
6. Рахманов В.М. Семейная психотерапия у родителей детей с ограниченными возможностями / В.М. Рахманов, Ю.Н. Завалко, Р.В. Рахманов // Сучасні методи діагностики і лікування психічних і соматичних розладів психогенного походження (XII Платонівські читання). Матеріали науково-практичної конференції. – Харків, 2011. – С. 81–82.
7. Татенко В.О. Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми: навч. посіб. / В.О. Татенко. – К. : Вид-во НАУ-друк, 2009. – 228 с.
8. Ткачева В.В. Система психологической помощи семьям, воспитывающим детей с отклонениями в развитии: автореф. на соискание уч. степени д-ра психол. наук: спец. 19.00.10 «Коррекционная психология» / В.В. Ткачева; Моск. гос. открытый пед. ун-т. им. М.А. Шолохова. – Н. Новгород, 2005. – 46 с.
9. Тулегенова С.Ю. Психологический микроклимат в семье и особенности родительского отношения к детям с ограниченными психическими возможностями / С.Ю. Тулегенова, Г.К. Тулегенова, С.К. Кудайбергенова // Тезисы Второй всероссийской научной конференции «Психологические проблемы современной российской семьи» (25-27 октября 2005 г.) : В 3-х частях. – 2 часть; под общ. ред. д-ра психол. наук В.К. Шабельникова и канд. психол. наук А.Г. Лидерса. – М., 2005. – С. 261–263.
10. Фрейд З. По ту сторону принципа удовольствия / З.Фрейд. – М., 2005. – 64 с.
11. Фрейд З. Лекции по введению в психоанализ / З. Фрейд. – М., 2007. – 456 с.
12. Хорни К. Невроз и личностный рост. Борьба за самореализацию / К. Хорни; Б.С.К. Восточно-Европейский институт психоанализа. – Санкт-Петербург, 1997. – 76 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Vetrila T.G. Uspeshnoe funkcionirovanie semejnoy sistemy kak osnova razvitija i stanovlenija garmonichnoy lichnosti /

- T.G. Vetrila // Vestnik psichiatrii i psihofarmakoterapii. – 2008. – № 2 (14). – S. 27–31.
2. Zababurina O.S. Psihologicheskaja pomoshh' roditeljam v vospitanii detej s narushenijami razvitija: Posobie dlja pedagogov-psihologov / O.S. Zababurina, O.V. Maksimenko, E.A. Savina; pod red. E.A. Savinoj, O.V. Maksimenko. – M. : Vldos, 2008. – 223 s.
 3. Krishtal' V.V. Sistemnaja semejnaja psihoterapija narushenij zdorov'ja sem'i / V.V. Krishtal' // Medicinskaja psihologija. – 2007. – T. 1, № 2. – S. 3–8.
 4. Konceptual'ni zasady i metodyka glybynnoi' psihokorekcii': Pidgotovka psihologa-praktyka: navch. posib. / [T.S. Jacenko (v spivavtorstvi)]; za red. T.S. Jacenko. – K. : Vyshha shkola, 2008. – 342 s.
 5. Lejbin V. Postklassicheskij psihoanaliz. Jenciklopedija / V.M. Lejbin. – M.: Izdatel'skij dom «Territorija budushhego», 2006. – 568 s.
 6. Rahmanov V.M. Semejnaja psihoterapija u roditel'ej detej s ogranichennymi vozmozhnostjami / V.M. Rahmanov, Ju.N. Zavalko, R.V. Rahmanov // Suchasni metodi diagnostiki i likuvannja psihichnih i somatichnih rozladiv psihogenogo pohodzhennja (HII Platonivs'ki chitannja). Materiali naukovopraktichnoï konferencii. – Harkiv, 2011. – S. 81–82.
 7. Tatenko V.O. Suchasna psihologija: teoretychno-metodologichni problemy: navch. posib. / V.O. Tatenko. – K. : Vyd-vo NAU-druk, 2009. – 228 s.
 8. Tkacheva V.V. Sistema psihologicheskoi pomoshhi sem'jam, vospityvajushhim detej s otklonenijami v razvitii: avtoref. na soiskanie uch. stepeni d-ra psihol. nauk: spec. 19.00.10 «Korrekcionnaja psihologija» / V.V. Tkacheva; Mosk. gos. otkrytyj ped. un-t im. M.A. Sholohova. – N. Novgorod, 2005. – 46 s.
 9. Tulegenova S.Ju. Psihologicheskij mikroklimat v sem'e i osobennosti roditel'skogo otnoshenija k detjam s ogranichennymi psihicheskimi vozmozhnostjami / S.Ju. Tulegenova, G.K. Tulegenova, S.K. Kudajbergenova // Tezisy Vtoroj vserossijskoj nauchnoj konferencii «Psihologicheskie problemy sovremennoj rossijskoj sem'i» (25-27 oktjabrja 2005 g.): V 3-h chastjah. – 2 chast'; pod obshh. red. d-ra psihol. nauk V.K. Shabel'nikova i kand. psihol. nauk A.G. Lidersa. – M., 2005. – S. 261–263.
 10. Frejd Z. Po tu storonu principa udovol'stvija / Z.Frejd. – M. : 2005. – 64 s.

11. Frejd Z. Lekcii po vvedeniju v psihoanaliz / Z. Frejd. – М., 2007. – 456 s.
12. Horni K. Nevroz i lichnostnyj rost. Bor'ba za samorealizaciju / K. Horni; B.S.K. Vostochno-Evropejskij institut psihoanaliza. – Sankt-Peterburg, 1997. – 76 s.

O.V. Tsarkova. The phenomenon of the feeling of guilt as a deep aspect of the personality of parents who have children with disabilities. The article describes the problem of inner emotional state of the parents who have children with disabilities, specifically the feeling of guilt. The topic was focused on the issue of effects of guilt on the interpersonal relationship within the family. The article gives the analysis of the psycho-analytical approach to the examination of the phenomenon of the feeling of guilt. The article provides the theoretical analysis of the foreign and native scientists' works that gives us reasons to conclude that along with the empathy the feeling of guilt is a moral emotion of «higher level». The article emphasizes on the peculiarities in perception of the phenomenon of the guilt in different psychological schools. The analysis shows that feeling of guilt has both negative and positive impact on the person's behavior. In this article we have explored that long-lasting effects of the guilt on the human psyche, deeply affecting human's behavior. It has been concluded that feeling of guilt is related to the oedipal complex in the personality, that is dependent on the one of his or her parent of the opposite sex, and the feeling of guilt is therefore a reason of the inner conflicts. The main focus of the article is also related to differences in parents' perception of information about the child's disease. It has been concluded that society has a great influence on the parents' adaptation to the process of disabled child's upbringing. The article also gives the analysis of the connection between the inner emotional state of the parents and the peculiarities of psychological state of the child with disabilities. It has been explored that the main factor of the system of rehabilitation of children with disabilities is working with family members, mobilizing its potential in collaboration with doctors. It has been concluded that harmonization both of the parents' personality and of the surrounding environment is necessary for optimization of the treatment process, rehabilitation and the general development of the child as well.

Key words: feeling of guilt, personality, family, child, emotions, psyche, adaptation, integration, society.

Received July 09, 2015

Revised August 21, 2015

Accepted September 23, 2015